

University
of Wrocław

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 3(3), p. 145–164

GALIMI KONSTITUCINIŲ PRINCIPŲ BEI EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS PAŽEIDIMAI ĮGYVENDINANT VALSTYBĖS ATSAKOMYBĘ DĖL EB TEISĘ PAŽEIDŽIANČIŲ GALUTINĖS INSTANCIJOS TEISMŲ VEIKŲ

Regina Valutytė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto

Tarptautinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 669

Elektroninis paštas tek@mruni.eu; r.valutyte@gmail.com

Pateikta 2009 m. gegužės 4 d., parengta spausdinti 2009 m. rugpjūčio 31 d.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas klausimas, ar valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų, kai teismai pažeidžia Europos Bendrijos (toliau – EB) teisės nuostatas, yra galima nepažeidžiant konstitucinę reikšmę turinčių principų, kurių tinkamą įgyvendinimą garantuoja EŽTK.

Atsižvelgdama į visuotinai pripažintų res judicata, teismo nepriklausomumo ir nešališkumo bei nediskriminacijos principų turinį, autorė aiškinasi, ar įmanoma įgyvendinti valstybės atsakomybės principą, kai sprendimą dėl galutinės instancijos teismo galbūt padarytos teisės ar fakto klaidos turi priimti nacionalinės teisminės institucijos. Analizuojama, ar šių EB teisės garantuojamą teisę galima įgyvendinti naudojantis jau esamais mechanizmais, ar būtina kurti naujas teismines institucijas, galinčias spręsti tokius ieškinius dėl žalos atlyginimo, jeigu naudojimas esamais mechanizmais suponuoja minėtų konstitucinę reikšmę turinčių principų pažeidimą. Taip pat keliamas klausimas, ar nebus pažeistas nediskriminavimo principas, jeigu ieškinys dėl žalos atlyginimo bus galimas pažeidus ne nacionalinę, o tik EB teisę.

Reikšminiai žodžiai: tarptautinė teisė, Europos Sąjunga, teismo nepriklausomumas ir nešališkumas, res judicata, nediskriminacija, civilinė atsakomybė, Köbler byla.

Ivadas

Suprasdamas, jog galiojantis valstybių narių „priežiūros mechanizmas“, numatytas Europos Bendrijos (toliau tekste – EB) sutarties¹ 226–228 straipsniuose (buv. 169–171 str.), nėra pakankamai efektyvus, kad apsaugotų privačių asmenų teises, Europos Teisingumo Teismas (toliau tekste – ETT) ėmėsi aktyvių veiksmų šiai Sutarties spragai užpildyti². 1991 m. *Francovich*³ byloje ETT pripažino, kad, be EB teisės nuostatų tiesioginio bei netiesioginio veikimo, egzistuoja trečiasis teisių gynybos būdas, kylantis tiesiogiai iš EB sutarties, – galimybė pareikšti ieškinį prieš EB teisę pažeidusią valstybę nacionaliniame teisme ir reikalauti atlyginti tokiu pažeidimu padarytą žalą⁴.

Tačiau net ir kritikuotas dėl tokios pozicijos ETT neatsisakė savo misijos užtikrinti privačių asmenų teises, kylančias iš EB teisės. Atremdamas priešiškus argumentus, ETT pareiškė, kad tiek valstybės atsakomybės dėl EB teisės pažeidimų kaip gynybos priemonės egzistavimas, tiek jos apimtis yra EB sutarties aiškinimo klausimai, o tai neabejotinai patenka į ETT jurisdikciją⁵.

Aiškindamas valstybės atsakomybės principą, ETT neapsiribojo sprendimu *Francovich* byloje. Valstybės atsakomybės principo koncepcija aiškinta ir plėtota *Dillenkofer*⁶, *Hedley Lomas*⁷, etc. bylose pripažinus, kad atsakomybė valstybei kyla ne tik dėl vykdomosios, bet ir leidžiamosios valdžios veikų. Tačiau kulminacinis taškas, nepaisant kai kurių valstybių, EB narių, ypač Didžiosios Britanijos, Prancūzijos bei Austrijos, prieštaravimo, pasiektas tik 2003 m. *Köbler* byloje ETT pripažinus, kad valstybės narės atsakingos ir dėl galutinės instancijos teismams priskiriamo veikimo arba neveikimo, nesuderinamo su EB teise⁸.

1 Treaty on European Union (consolidated text) [2002]. Official Journal C 325.

2 Rochère, J. D. Member State Liability for Infringement of European Community law. *Tulane European & Civil Law Forum*. 1996, 11(1): 2.

3 Cases C-6/90, 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v. Italian Republic* [1991] E.C.R. I-05357.

4 Deards, E., Hargreaves, S. *European Union Law*. New York: Oxford University Press, 2004, p. 91.

5 Cases C-46/93, C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany* and *R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996], E.C.R. I-1029.

6 Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer v. Federal Republic of Germany* [1996], E.C.R. I-4867.

7 Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.

8 Ginčas kilo po to, kai Austrijos universiteto profesorius paprašė papildomai prie pensijos mokėti tam tikrą pinigų sumą už universitete iš tarnautus metus. Tai daryti atsisakyta, kadangi jis Austrijos universitete dirbo ne 10 metų, kaip to reikalauja Austrijos įstatymai, o tik 7 metus. Tačiau daugiau nei 5 metus Köbler profesoriavo kitoje valstybėje narėje. Profesorius kreipėsi į Austrijos žemesnės instancijos teismą, bet šis atsisakė tenkinti ieškinį, remdamasis minėtais Austrijos teisės nuostatų reikalavimais. Byla atsidūrė Austrijos aukščiausiąjame teisme, o šis kreipėsi į ETT dėl EB sutarties 39 str. išaiškinimo. Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239.

Šioje byloje dalyvaujančios Didžiosios Britanijos, Prancūzijos bei Austrijos, prieš kurią ir buvo pateiktas civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo, vyriausybės vieningai laikėsi pozicijos, kad valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų veikų pažeis konstitucinio pobūdžio *res judicata*, teismų nepriklausomo bei nešališkumo principus. Mokslinėje literatūroje sprendimas įvertintas kritiškai dėl jo neįgyvendinamumo, taip pat išreikšta pozicija, kad valstybei įgyvendinus Köbler sprendimą ir numačius galimybę kreiptis dėl žalos atlyginimo, kai EB teisę pažeidžia galutinės instancijos teismas, valstybė pažeis konstitucinį nediskriminavimo principą, jeigu nesuteiks asmeniui teisės į žalos atlyginimą, kai ji atsiranda galutinės instancijos teismui pažeidus nacionalinės teisės nuostatas.

Straipsnio tikslas – atsižvelgiant į *res judicata*, teismų nepriklausomo ir nešališkumo bei nediskriminacijos principams suteikiamą turinį išanalizuoti ir įvertinti, ar nustatyti ir įgyvendinti atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veikų yra įmanoma nepažeidžiant minėtų konstitucinės reikšmės principų.

Lietuvos Respublikos teisė, kaip ir daugelio Europos valstybių, nenumato galimybės asmeniui išsireikalauti žala, atsiradusią dėl galutinės instancijos teismų. Nors Lietuva nacionalinę teisę privalėjo suderinti su EB teisės nuostatomis dar stodama į ES, mūsų šalyje dėl šio ETT sprendimo pagrįstumo ir galimo įgyvendinimo, skirtingai nei užsienio akademinėje bendruomenėje, diskusijų nekylo. Lietuvos mokslinėje literatūroje galimos minėto sprendimo įgyvendinimo problemos iki šiol iš esmės nenagrinėtos. Šiam sprendimui skirtas vos vienas A. Samuilytės apžvalginio pobūdžio straipsnis. Epizodiškai šis sprendimas minimas A. Vaitkevičiūtės darbe. Šiuose moksliniuose straipsniuose sprendimo galimos konstitucinės reikšmės principų pažeidimų problemos neanalizuotos: apsiribojama valstybių, Generalinio Advokato (toliau tekste – GA) bei ETT pozicijos išdėstymu.

Rašant straipsnį taikyti sisteminės analizės, lyginamasis, loginis-analitinis ir kiti tyrimo metodai.

1. *Res judicata* principo galimas pažeidimas

Köbler byloje ETT atmetė Didžiosios Britanijos, Prancūzijos bei Austrijos argumentus, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veiksmų arba neveikimo pažeistų *res judicata* principą⁹. Teismas motyvavo tuo, kad procesu, kur atsakovė yra valstybė, siekiama kitokio tikslo nei tuo procesu, kurio rezultatas – galutinės instancijos teismo sprendimas – įgavo *res judicata* galią. Valstybės atsakomybės principas, pagal ETT dikciją būdingas Bendrijos teisei sistemai, reikalauja teisės į kompensaciją, bet ne peržiūrėti tokio teismo sprendimą¹⁰. Todėl valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veiksmų šio principo nepažeidžia.

Analogišką išvadą padarė ir GA Légeris. GA remiasi tradicine *res judicata* principo definicija, kuri numato, kad *res judicata* principas taikomas tik tuo atveju, jeigu paten-

9 *Ibid.*

10 *Ibid.*

kintos analogiškų šalių, ieškinio dalyko ir pagrindo sąlygos. Jo manymu, ieškiniui prieš valstybę dėl galutinės instancijos teismų veiksmų arba neveikimo *res judicata* principas nebūtų taikomas, kadangi nėra išlaikytas „trigubo identiškumo“ testas, kurio sąlygos yra ne alternatyvios, o komuliatyvios¹¹. Vėliau, kitoje byloje komentuodamas jau priimtą ETT sprendimą, GA Légeris konstatavo, kad į teisminių funkcijų pobūdį bei teisinio tikrumo svarbą ETT atsižvelgė numatydamas, kad atsakomybė gali kilti tik išskirtiniais atvejais, kai galutinės instancijos teismas taikomą teisę pažeidžia gana rimtai¹².

G. Anagnostaras, vertindamas EB teisminės institucijos praktiką, teigia, kad ETT, leisdamas netiesiogiai ginčyti galutinės instancijos teismo nustatytus faktus bei galutines išvadas, pažeidžia bylinėjimosi baigtumo reikalavimą, nustatytą siekiant teisinio tikrumo bei taikos. Problemų nekyla, kai galutinės instancijos teismas pats nustato, kad žemesnės instancijos teismai pažeidė individo teises, o ieškinyje dėl žalos atlyginimo dėl teismų sprendimų, kurių neteisėtumo faktas nustatytas galutinės instancijos teismo sprendimu, tokiu atveju traktuojamas kaip natūralus sekmuo ir nepažeidžia teisinio tikrumo principo¹³. Analogiškas pasiūlymas pateikiamas ir XV Europos teisės kolokviуме suformuluotuose civilinės atsakomybės už žalą, padarytą neteisėtais teisėjo veiksmais, principuose, kurie *inter alia* numato, kad žala atlyginama tik jeigu neteisėtas sprendimas, dėl kurio atsirado žala, *panaikintas apeliacine, kasacine ar kita tvarka*¹⁴.

Nei ETT, nei GA Légeris detaliau neanalizuoja *res judicata* principo ir nepateikia jo sampratos. Siekiant įvertinti ETT, GA Légerio bei mokslininkų, analizuojančių šią problemą, išvadų pagrįstumą, būtina išanalizuoti *res judicata* principo pasekmes teisiniams santykiams bei įvardyti, ar valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimų nustatymas pažeidžia minėtą principą.

Skiriami materialūs ir procesiniai sprendimo, turinčio *res judicata* galią, teisiniai padariniai. V. Mikelėnas nurodo, jog „procesinis teismo *res judicata* padarinys, kad jo negalima ginčyti įprasta, t. y. apeliacine, tvarka ir ginčyti sprendimu nustatytų faktų. Materialūs sprendimo *res judicata* padariniai yra dvejoji: pirma, šalys negali pakartotinai pareikšti tapataus ieškinio (...) ir, antra, sprendimas gali būti naudojamas kaip reikalavimo pagrindas kitoje civilinėje byloje“¹⁵.

11 Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239.

12 Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v. Repubblica Italiana* [2006] E. C. R. I-05177, para. 50.

13 Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public law*. 2001, 7 (2): 289–290. P. J. Wattelis, pagarbą teismų hierarchinei sistemai laikantis vieno iš *res judicata* principo reikalavimų, *inter alia* nurodo, kad nors ETT pabrėžia *res judicata* principo svarbą, jis iš tikrųjų į jį neatsižvelgia. Priėmus sprendimą *Köbler* byloje žemesnės instancijos teismams privalės nagrinėti skundus ir spręsti dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo bei pagrįstumo. Mokslininkas siūlo laikytis teisinių tradicijų ir principų, bendrų valstybių narių teisinėms sistemoms, kurių vienas svarbiausių – reikalavimas, kad bylinėjimasis baigtųsi tam tikroje stadijoje. P. J. Wattelis sutinka, kad profesinės klaidos daromos, tačiau kartu primena ETT poziciją, kad *Köbler* byla nesiekia užkirsti kelią šališkam bei nekompetentingam teisėjavimui, kadangi kalbama ne apie asmeninę, o apie valstybės atsakomybę. Wattel, P. J. Köbler, Cilfit and Welthgrove: We Cannot go on Meeting Like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41: 177, 187.

14 Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Vilnius, 1997, p. 156.

15 Mikelėnas, V., p. 129.

Taip pat pabrėžtina, kad *res judicata* principas turi tam tikras subjektines, objektyvias bei laiko ribas¹⁶, o tai reiškia, kad ta pati šalis negali pateikti analogiško reikalavimo (ieškinio su tapačiu dalyku ir pagrindu), nukreipto prieš tą pačią šalį¹⁷. Todėl analizuojant valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų problemą reikia sutikti su GA Legerio bei ETT nuomone, kad „trigubo identiškumo“ testo reikalavimas, kad nebūtų nagrinėjamas ieškinys prieš valstybę dėl žalos atlyginimo, nėra išlaikytas. Visų pirma gali skirtis ieškinio šalys, t. y. pirmasis ginčas gali būti kilęs tarp privačių asmenų. Tokiu atveju neatsižvelgiant į tai, koks būtų ieškinio dalykas ir pagrindas, ieškinys nebus identiškas, kadangi ieškinys dėl žalos atlyginimo nukreiptas prieš valstybę. Tačiau galimi ir tokie atvejai, kai šalys bus tos pačios, pavyzdžiui, jeigu pirmasis ginčas bus kilęs tarp privataus asmens ir valstybės dėl žalos, padarytos neteisminių institucijų neteisėtais veiksmais, atlyginimo. Pavyzdyje nurodytu atveju atitiktų ir ieškinių dalykai – ieškovo (privataus asmens) per teismą pareikštas materialusis teisinis reikalavimas (atlyginti žalą). Vis dėlto netgi tokiu atveju pirmasis ir paskesnis ieškiniai nebus identiškai, nes skirsis ieškinio faktiniai pagrindai. Pirmuoju atveju ieškovas ginčytų neteisminių institucijų veiksmų teisėtumą, kitu – galutinės instancijos teismo sprendimą. Taigi trigubo identiškumo testo reikalavimas vis tiek nebūtų išlaikytas.

C. D. Classenas taip pat pritaria ETT bei GA Légeriui, kad pirminiame teisminiame procese, dėl kurio valstybei vėliau gali kilti atsakomybė, ir procese, kuriame sprendžiamas valstybės atsakomybės klausimas, gali būti keliami skirtingi reikalavimai. Vis dėlto mokslininkas pabrėžia, kad ETT neatsižvelgia į tą faktą, jog paprastai pirminiame procese dėl valstybės atsakomybės priimtas teismo sprendimas turi *res judicata* galią ir juo remiamasi šiame procese. Taigi jeigu į *res judicata* principą iš tikrųjų atsižvelgiama, teismas, sprendžiantis valstybės atsakomybės klausimą ir nustatantis *inter alia*, ar buvo galutinės instancijos teismo neteisėti veiksmai, galutinės instancijos teismo sprendimą vertins kaip teisėtą¹⁸. Kitaip tariant, jeigu galutinės instancijos teismas pripažino, kad asmuo tam tikros teisės neturi, tai jis negali dėl tokios teisės nesuteikimo išsireikalauti atlyginti žalą.

Vertinant šį argumentą reikia atkreipti dėmesį ir į dar vieną civiliniame procese vartojamą sąvoką – teismo sprendimo prejudicialumą, kurią reikia atskirti nuo *res judicata* sąvokos¹⁹. Teismo sprendimo prejudicialumas reiškia, kad teismo sprendimui, nutarčiai

16 Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. p. 130.

17 Hisserich, E. L. The Collision of Declaratory Judgments and *res judicata*. *UCLA Law Review*. 2000, 48: 163–164. F. Ly ir A. Sheppardas pabrėžia, kad *res judicata* principo, kuris bendrosios teisės sistemoje iš esmės reiškia draudimą persvarstyti reikalavimą, šiuolaikinė samprata bendrojoje teisinėje sistemoje yra platesnė: ginčo šalis ne tik negali vėl pareikšti to paties reikalavimo, dėl kurio jau priimtas sprendimas, bet ir bet kokio reikalavimo, kuris susijęs su pirminiu, ir kuris galėjo būti išnagrinėtas nagrinėjant pirminį ieškinį (plačiau žr.: Ly, F.; Sheppard, A. Interim Report: “*Res judicata*” and Arbitration“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-01]. <<http://www.ila-hq.org/pdf/Int%20Commercial%20Arbitration/Report%202004.pdf>>.

18 Classen, C. D. Case C-224/01, *Gebhard Köbler v. Republik Österreich*, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41: 818.

19 Teisinėje literatūroje anglų kalba nurodomi keli šias sąvokas apibūdinantys terminai: *res judicata*, *claim preclusion*, *issue preclusion*, *collateral estoppel*. Paprastai terminai „*issue preclusion*“ ir „*collateral estoppel*“ yra tapatinami ir vartojami kaip sinonimai, reiškiantys kelio persvarstyti išnagrinėtus klausimus užkirtimą, o *res judicata* doktrina apibūdinama kaip apimanti „*claim preclusion*“ ir „*issue preclusion*“. Tačiau

ar nutarimui įsiteisėjus šalys ir kiti byloje dalyvavę asmenys bei jų teisių perėmėjai teismo nustatytų faktų ir teisinių santykių nebegali ginčyti kitose bylose²⁰.

M. J. Waggoneris mano, kad tradicine prasme draudimas persvarstyti klausimus taip pat reikalauja abipusiškumo, (tačiau skirtingai nei *res judicata*, jam netaikomas „trigubo identiškumo“ testas – *autorės pastaba*): jis galioja tik ginčo šalims ir neįpareigoja kitų asmenų. Tačiau paskutiniu metu, kaip rašo mokslininkas, daugelyje jurisdikcijų šio reikalavimo atsisakyta ir abipusiškumo reikalavimas praranda savo griežtumą: nesusiję ieškovai, kuriuos sieja analogiškas reikalavimas, gali remtis vieno iš tokių ieškovų byloje jau nustatytais faktais prieš tą patį atsakovą, ir atvirkščiai²¹.

Taigi ieškinio dėl valstybės atsakomybės galutinės instancijos teismo sprendimų atveju, autorės manymu, asmuo, kurio atžvilgiu buvo priimtas neigiamas sprendimas pirminėje byloje, negali ginčyti toje byloje nustatytų aplinkybių bei teisės taikymo pateikdamas ieškinį dėl žalos atlyginimo, nes pirminėje byloje nustatytos aplinkybės ir faktai įgyja prejudicinių faktų statusą.

Remiantis išdėstytais argumentais, darytina išvada, kad įpareigojimas nacionalinėms teisminėms institucijoms nagrinėti bylą prieš valstybę dėl žalos, padarytos tariamai neteisėtais galutinės instancijos teismo sprendimais, atlyginimo, priešingai nei teigia C. D. Classenas, nepažeidžia *res judicata* principo, tačiau tiesiogiai kvestionuoja teismo sprendimo prejudicinę galią.

2. Galimas teismų nepriklausomumo principo pažeidimas

ETT nagrinėdamas galimą teismų nepriklausomumo principo pažeidimą apsiribojo lakonišku konstatavimu, kad valstybės atsakomybės, esant jo nustatytoms sąlygoms, numatymas nekelia jokio pavojaus galutinės instancijos teismo nepriklausomumui²².

GA Légeris pateikė panašią nuomonę: teismų nepriklausomumo argumentas nėra tinkamas kalbant apie Bendrijos teisę, kaip ir apie tarptautinę teisę, kadangi pagal tarptautinę teisę valstybė negali pasiteisinti tam tikromis savo konstitucinės santvarkos ypatybėmis siekdama išvengti atsakomybės. GA manymu, ETT laikosi analogiškos nuomonės: norėdamos išvengti pareigų pagal EB teisę vykdymo valstybės narės negali teisintis,

pasitaiko mokslininkų, atskiriančių *res judicata* ir *collateral estoppel* kaip dvi skirtingas doktrinas, kurių vienos turinį išreiškia atitinkamai „*claim preclusion*“, kitos – „*issue preclusion*“ reikalavimas (Glannon, J. W. *Res Judicata* is claim preclusion whereas collateral estoppel is issue preclusion! [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-01]. <<http://www.caught.net/prose/resjud.htm>>). Taip pat yra mokslininkų, kurie užima tarpinę poziciją teigdami, kad *res judicata* doktrina sudaryta iš dviejų elementų. Pirmąjį jų – draudimą persvarstyti reikalavimą – vadina „formaliu ju“ arba „tikruoju“ *res judicata* (plačiau žr. atitinkamai Problems of *res judicata* created by expanding „cause of action“ under code pleading. *University of Pennsylvania Law Review*. 1956, 104: p. 956 ir Wong, J. Court or arbitrator. Who Decides Whether *res judicata* Bars Subsequent Arbitration Under the Federal Arbitration act. *Santa Clara Law Review*. 2005, 46: 53).

20 Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 750.

21 Waggoner, M. J. Fifty years of *Bernhard v. Bank of America* is enough: Collateral Estoppel Should Require Mutuality but *res judicata* Should not. *Review of Litigation*. 1993, 12: 403–404.

22 Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 42.

kad nacionalinė teisinė sistema priėmusi tokias nuostatas, susiformavusi tokia praktika arba susiklosčiusios aplinkybės²³. Taip pat priduriama, kad teismų nepriklausomumo klausimas yra aktualesnis kalbant ne apie valstybės atsakomybę, o apie asmeninę teisėjų atsakomybę, ir akcentuoja, jog, nepaisant šio argumento teisėtumo, nemažai valstybių priėmė nuostatas dėl valstybės atsakomybės dėl teismų neteisėtų veiksmų²⁴.

H. Toner, vertindama ETT ir GA poziciją, pažymi, kad, išplėtus valstybės atsakomybės pagrindus prie jų priskiriant teismų sprendimus, labai neigiamai nepaveiks nei asmeninės teisėjų nepriklausomybės, nei teismų nepriklausomybės kaip instituto. Mokslininkė remiasi dar 1984 m. teisėjų asociacijos išreikšta pozicija, kad „nepriklausomumas nereiškia atsakomybės už savo veiksmus nebuvimo. Supratimo, kad teisėjas nėra suvaržytas teisės reikalavimų, anksčiau ar vėliau bus atsakyta, ir bus imtasi saugoti ne tiek teisėjui būtina veiksmų laisvė, kiek saugomasi nuo jo savivalės“²⁵.

Siekiant įvertinti tokios mokslininkų pozicijos pagrįstumą ir ETT išvadų racionalumą, būtina nustatyti, kokius kriterijus reikia įvertinti sprendžiant, ar teismų nepriklausomumo principas yra pažeidžiamas.

Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje teismų nepriklausomumo principo turinį, nurodoma, kad šis principas gali būti suprantamas dvejopai. Pirmą, jis reiškia *funkcinį*, arba *institucinį* teismų nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Bet koks šių valdžių kišimasis į teismų veiklą, susijusią su teisingumo vykdymu, finansiniu ir organizaciniu bei kitokiu teismų priklausomumu nuo kitų valdžių, reiškia šio principo pažeidimą²⁶. Šio nepriklausomumo aspekto turinį sudaro ekonominės, socialinės ir teisinės garantijos²⁷. Antra, šis principas reiškia *asmeninį* teisėjo nepriklausomumą sprendžiant ir nagrinėjant konkrečias bylas, t. y. teisėjo nepriklausomumą nuo bylos šalių, jų atstovų, teismo pirmininko arba kitų kolegų. Taigi šiuo aspektu teismų bei teisėjų nepriklausomumas reiškia ir teisėjo nešališkumą, situaciją, kai teisėjas,

23 Generalinis Advokatas nurodo į ETT sprendimą byloje 77/69, *Commission v. Belgium* [1970] ECR 237, para. 15 bei byloje 8/70, *Commission v. Italy* [1970] ECR 961, para. 9. Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 89.

24 Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 89-91.

25 H. Toner nurodo į UN Social Defence Unit/International Association of judges. *The Role of the Judge in Contemporary Society*. Rome, 1984, p. 20; Toner, H. Thinking the Unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: 173. Panašios pozicijos laikosi G. Anagnostaras. Analizuodamas teismų atsakomybės prigimtį mokslininkas nurodo, kad atsakomybė šiuo atveju turi būti traktuojama ne kaip politinių valdžios institucijų kišimasis į teisminių funkcijų vykdymą, o kaip valstybės pareiga atlyginti žalą, padarytą tų subjektų (šiuo atveju teismų), prieš kuriuos negalimas tiesioginis ieškinys. G. Anagnostaras taip pat pabrėžia, kad teismų nepriklausomumas liktų nepažeistas tik tuo atveju, jeigu nebūtų galimas atgręžtinis reikalavimas, tiesiogiai nukreiptas prieš EB teisę pažeidusį teisėją. Tiesioginis ieškinys prieš teisėją, mokslininko manymu, turėtų būti vertinamas kaip netiesioginis politinis sprendimas, pažeidžiantis minėtas konstitucines garantijas. Anagnostaras, G., p. 287–288.

26 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003, p. 155.

27 Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000, p. 26.

priimdamas sprendimą, nebuvo nei objektyviai, nei subjektyviai veikiamas pašalinių veiksmų²⁸²⁹.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau tekste – EŽTT) savo jurisprudencijoje įvardija kriterijus, kuriais remiantis sprendžia ar buvo pažeistas išorinis (institucinis arba funkcinis) teismų nepriklausomumo aspektas. Sprendžiant *inter alia* atsižvelgiama į tris pagrindinius kriterijus: narių paskyrimo būdą, jų darbo trukmę bei į tai, ar institucija atrodo nepriklausoma³⁰. Autorės manymu, pagrindinis klausimas, į kurį bandoma atsakyti kiekvienu konkrečiu atveju, tikrinant galimą teismų nepriklausomumo pažeidimą, – ar garantijų sistema yra tokia, kad vykdant teisingumą apsaugotų teisėjus ir teismus nuo išorinio poveikio. Todėl šis kriterijus ir bus lemiamas vertinant, ar valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai padarytų EB teisės pažeidimų atveju nacionaliniai teismai, vertinantys ieškinį dėl žalos atlyginimo, gali įvykdyti teisingumą nepatirdami neleistino išorinio poveikio.

Pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje iš esmės nekyla ginčų dėl to, kad teismų nepriklausomumo principas negali tapti šydu, apsaugančiu teisėjus nuo nesąžiningų veiksmų, teisės ignoravimo ir nekvalifikuotumo³¹. Tačiau šiuo atžvilgiu būtina paży-

28 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., p. 155–156.

29 Prieš detalizuojant minėtus nepriklausomumo aspektus būtina atskirti nepriklausomumo ir nešališkumo terminus. Pasakytina, kad teismo nešališkumas dažnai yra laikomas išvestine iš teismo nepriklausomumo sąvoka. Pavyzdžiui, tiek ET Ministrų Komiteto rekomendacija dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens, tiek 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. JTO rezoliucijomis Nr. 40/32 bei Nr. 40/146 patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai ([interaktyvus]. [žiūrėta 2008-05-01]. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm>) nurodo tik į teismų nepriklausomumą, tačiau iš šių dokumentų turinio galima suprasti, kad jie skirti ne tik garantuoti teismo nepriklausomumą, bet ir jo nešališkumą. Panaši pozicija pateikiama ir teisinėje literatūroje. V. Valančius teismo nešališkumą nagrinėja kaip vieną iš nepriklausomumo aspektų. Mokslininkas teigia, kad teismo nešališkumas ir nepriklausomumas yra neatsiejami principai, vienas kitą papildantis ir vienas be kito negalintys egzistuoti. „Sunku būtų išsivaizduoti teismą ir teisėją, kuriais būtų pasitikima, jeigu jie neturėtų nepriklausomumo garantijų ar, dar blogiau, naudodamiesi nepriklausomumu liktų šališki. (...) Be teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimo objektyviai sudėtinga pašalinti abejones dėl teismo ir teisėjo nešališkumo“ (Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*, p. 50–51). Autorė neginčija tokios mokslininko nuomonės pagrįstumo, tačiau, nagrinėdama valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų klausimą remdamasi EŽTK nuostatomis, kur nepriklausomumas ir nešališkumas skiriama kaip dvi skirtingos sąvokos, galimą jų pažeidimą vertina atskirai ir toliau nagrinėja tik funkcinį, arba institucinį, teisėjų arba teismų nepriklausomumo aspektą.

30 *Langborger v. Sweden*, no. 11179/84, A155, para. 32; *Campbell and fell v. the United Kingdom*, no. 7819/77, 7878/77, A80, para. 77–82.

31 Mikelėnas, V., p. 141–142. H. Šinkūnas pabrėžia, jog „teigiant, kad yra teisė į teisminę gynybą, ir pripažįstant jos garantavimą teise reikalauti, kad valstybė apgintų pažeistą teisę arba interesą, būtina pripažinti kitą dalyką: teisė į teisminę gynybą būna reali tik tuomet, jeigu, nepagrįstai nesuteikus gynybos ar suteikus neadekvačią ar neefektyvią gynybą, asmuo turėtų realią galimybę, įstatymu įtvirtintą kaip teisę, reikalauti atlyginti dėl šios priežasties atsiradusią žalą. Todėl teisė į teisminę gynybą yra reali tiek, kiek įmanoma įpareigota asmenį patraukti atsakomybėn. Ši problema tampa dar aktualesnė žinant nepaprastai padidėjusį teismų vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje. Teismas sprendžia beveik visus ginčus dėl teisės. Be to, sprenddamas bylas, teismas turi labai plačius įgaliojimus, kuriuos nemokšišškai įgyvendinant bylos šalims ar tretiesiems asmenims gresia didžiulė turtinė ir neturtinė (moralinė) žala“ (Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 118). S. Shetreetas taip pat nagrinėja teismų nepriklausomumo klausimą ir, nuroydamas egzistuojančias grėsmes teismų nepriklausomumui, taip pat nemini teismų atsakomybės. Atvirščiai, valstybės atsakomybę jis laiko vienu iš faktorių, saugančių teismų nepriklausomumą, ypač tokiais atvejais,

mėti, kad nei mokslininkų darbuose, nei nuorodose minėtuose Europos Tarybos (toliau tekste – ET) dokumentuose teismai nediferencijuojami, t. y. neskiriami galutinės ir negalutinės instancijos teismai, taip pat nenurodoma, ar yra galima valstybės atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų veiksmų bei neveikimo ir ar tokios atsakomybės nustatymas, kai ši klausimą spendžia nacionalinės teisminės institucijos, nepažeistų teismų nepriklausomumo principo. Dėl to šis klausimas, autorės manymu, vis dar lieka atviras, aktualus ir būtinas spręsti.

Iškeltai problemai spręsti būtina identifikuoti faktorius, kurie galėtų būti nesuderinami su konstitucinio pobūdžio teismo nepriklausomumo garantija, jeigu valstybė turėtų atsakyti dėl galutinės instancijos teismo veiksmų.

Analizuojant šį klausimą visų pirma atkreiptinas dėmesys į ET Ministrų Komiteto (toliau tekste – ETMK) rekomendacijos valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens 1 principo 2.1 dalį, numatančią, kad teisėjų sprendimai negali būti peržiūrėti jokia kita tvarka, išskyrus įstatymo numatyta *apeliacine arba jai prilyginta*. Europos teisėjų patariamoji taryba 2002 m. lapkričio 19 d. nuomonėje dėl principų ir taisyklių, reguliuojančių teisėjų profesinę elgseną, ypač etiką, nesuderinamą elgesį bei nešališkumą³², taip pat pabrėžia, kad teisminės klaidos jurisdikcijos bei procedūros, teisės turinio nustatymo, jos taikymo, įrodymų vertinimo klausimais privalo būti sprendžiamos apeliacine tvarka; tik tos klaidos, kurių negalima ištaisyti skundžiant sprendimą (pvz., pernelyg ilgas teismo procesas) gali suponuoti valstybės atsakomybę³³. Draudimas peržiūrėti sprendimus kitokia, išskyrus instancinę, tvarka, kaip teismo nešališkumo bei nepriklausomumo aspektas taip pat įvardijamas ir mokslinėje literatūroje³⁴.

Nagrinėjamoju atveju galutinės instancijos teismo sprendimas yra galiojantis, neskundžiamas, taigi pateikiant ieškinį dėl žalos, padarytos tokiu teismo sprendimu, atlyginimo jis nėra panaikintas instancine tvarka. Žemesnės instancijos teismui sprendžiant dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo, šis netiesiogiai peržiūri galutinės instancijos teismo sprendimą. Nors tokia procedūra galutinės instancijos teismo sprendimas ir nepanaikinamas, tačiau vėlesnis teisminis procesas gali turėti įtakos teisinių santykių stabilumui, taip pat ir visuomenės pasitikėjimui teismais bei galutinės instancijos teismo autoritetui, o tai įvardijama kaip vienas iš teismo nepriklausomumo garantų. Pavyzdžiui, asmuo, kuriam nebuvo priteistas žalos atlyginimas dėl to, kad toks pažeidimas nebuvo pakankamai rimtas (pakankamo pažeidimo rimtumo reikalavimas numatytas EB teisėje), gali kreiptis į teismą ir, jeigu tai leidžia valstybės nacionalinė

kai teisėjų atžvilgiu galioja imunitetas įvairiems procesiniams veiksams. *Judicial Independence: the Contemporary Debate*. Shetreet, S.; Seschenes, J. (eds.). Martinus Nijhoff/Kluwer, 1985, p. 414-421 (nurodyta Toner, H. Thinking the unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17: 173).

32 Šis klausimas taip pat bus nagrinėjamas ir teismo nešališkumo principo pažeidimo aspektu.

33 Europos teisėjų patariamosios tarybos 2002 m. lapkričio 19 d. nuomonė Nr. 3 „Dėl principų ir taisyklių, reguliuojančių teisėjų profesinę elgseną, ypač etiką, nesuderinamą elgesį bei nešališkumą“, para. 56 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)OP3&Sector=secDGH L&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)OP3&Sector=secDGH L&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)>.

34 Driukas, A.; Valančius, V., p. 269.

teisė, prašyti atnaujinti pirminę bylą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Jeigu nacionalinė teisė to neleidžia, vienu metu galioja du savo esme vienas kitam prieštaraujantys galutinės instancijos teismų sprendimai: vienas, kuriuo asmens EB teise pagrįstas reikalavimas atmestas, bei kitas, kuriuo pripažinta, kad pirminis reikalavimas atmestas neteisingai. Tiek vienu, tiek kitu atveju esant analogiškomis aplinkybėms tampa neįmanoma užtikrinti vienodą teisės taikymo praktiką. Teisės taikymas tampa nenusipėjamas, dėl to mažėja teismų, o ypač galutinės instancijos, autoritetas bei būtinas visuomenės pasitikėjimas teismais, kaip institucijomis, vykdančiomis teisingumą. Tokia padėtis netoleruotina ir kelia pagrįstų abejonų dėl teismų nepriklausomumo.

Remiantis anksčiau išdėstytais argumentais galima daryti išvadą, kad valstybės atsakomybė dėl teismų sprendimų *ipso facto* nepažeidžia konstitucinę svarbą tiek nacionalinėje, tiek EB, tiek tarptautinėje teisėje turinčio teismų nepriklausomumo principo, jeigu teismo veikos neteisėtumas įrodomas apeliacine arba jai prilyginta tvarka skundžiant tariamai neteisėtą teismo sprendimą. Taigi siekiant tinkamai įgyvendinti EB teisės normas, nepažeidžiant nepriklausomumo principo, atsakomybės klausimą turėtų nagrinėti ne žemesnės instancijos nacionalinės teisminės institucijos, o specializuota nacionalinė teisminė institucija, arba tokia kompetencija turėtų būti suteikta tarptautinei teisminei institucijai (pvz., ETT).

3. Teismo nešališkumo principo galimas pažeidimas

Galimą teismų nešališkumo pažeidimo klausimą *Köbler* byloje iškėlė Didžiosios Britanijos vyriausybė, teigdama, kad valstybių atsakomybė dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų veikų pažeistų šį konstitucinį principą, nes nebūtų teismų, kurie galėtų nešališkai išnagrinėti veiksmų neteisėtumo klausimą³⁵.

ETT, spręsdamas dėl šio principo galimo pažeidimo, nenagrinėjo jo sampratos ir nevartojo nešališkumo termino. Teismas apsiribojo lakonišku konstatavimu, kad nesant reglamentavimo atitinkamu klausimu EB mastu, kompetentingą teismą, nagrinėsiantį ieškinius dėl žalos atlyginimo, paskirti ir su tuo susijusias procesines taisykles nustatyti privalo nacionalinė teisinė sistema. ETT neturi spręsti nacionalinių teismų jurisdikcijos klausimų³⁶. Tai iš esmės turėtų būti suprantama kaip ipareigojimas nacionaliniams teisės subjektams patiems garantuoti, kad subjektas, nagrinėjantis reikalavimus dėl žalos atlyginimo, bus nešališkas.

J. Komárekas kritikuoja tokią Teismo strategiją. Mokslininko manymu, nacionalinės autonomijos principas ne visuomet teisingai taikomas, kadangi kai kada ETT šį principą naudoja kaip priedangą, padedančią apsisaugoti nuo sudėtingų nacionalinių teismų

35 Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239, para. 21.

36 Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239. Taip nurodydamas ETT pasirėmė praktika ankstesnėse bylose: Case 33/76, *Rewe* [1976] ECR 1989, para 5; Case 45/76, *Comet* [1976] ECR 2043, para. 13; Case 68/79, *Just* [1980], ECR 501, para. 25; Case C-312/93, *Peterbroeck* [1995] ECRI-4599, para. 12, Case C-446/93, *SEIM* [1996], ECR I-73, para. 32 bei Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieuresellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] E.C.R. I-4961, para. 40.

klausimų. Vienas ryškiausių tokių klausimų yra būtent kompetentingos institucijos, galinčios nagrinėti, ar galutinės instancijos teismas pažeidė EB teisę, nebuvimas³⁷.

Autorės manymu, tokia teismo pozicija, viena vertus, yra sveikintina, kadangi EB teisė privalo garantuoti nacionalinę procesinę autonomiją ir negali jos pažeisti. Kita vertus, užtikrinant EB teisės įgyvendinimą daugiausia problemų kyla ne dėl atitinkamų EB teisės nuostatų pagrindimo, o dėl jos įgyvendinimo nacionalinėje EB narių teisėje, ypač tokiais atvejais kaip šis, kai valstybės teigia, kad vienokia arba kitokia be jų sutikimo „kuriamą“ EB teisės nuostata pažeidžia jų konstitucinius principus, kuriuose įtvirtintas vertybes gina ir tarptautinės teisės aktai.

Vis dėlto norint pagrįstai teigti, jog valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų neteisėtų sprendimų atveju pažeidžiamas teismo nešališkumo principas, būtina nustatyti šio principo turinį, kriterijus, į kuriuos atsižvelgiant vertinamas galimas pažeidimas, bei įvertinti galimą teismo nešališkumo principo pažeidimą.

Atskleidžiant teismo nešališkumo principo turinį ypač svarbios EŽTK nuostatos, numatančios, kad „sprendžiant tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų (...) klausimą, asmuo turi teisę, kad bylą (...) išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas (...) nešališkas teismas“. Teismų nešališkumui esant vienai iš vertybių, ginamų EŽTK teisės normomis, tiek institucijos, veikiančios pagal nacionalinės teisės nuostatas, tiek steigiamos Europos Bendrijos teisės, pagal savo kompetenciją privalo sudaryti visas sąlygas ši principą įgyvendinti ir jo nepažeisti.

Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nešališkumo reikalavimas, paprastai nurodantis į tendencingos nuomonės ir išankstinio nusistatymo nebuvimą, kaip numato EŽTK nagrinėjamas dviem aspektais³⁸:

1) teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų³⁹.

2) teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Šiuo požiūriu gali būti svarbu netgi tai, kaip situacija atrodo pašaliniam stebėtojiui. Nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi įkvėpti žmonėms ir visų pirma bylos šalims. Todėl teisėjas, dėl kurio nešališkumo kyla pagrįstų abejonių, privalo nusišalinti. Tačiau vien asmens manymas, kad teismas nešališkas, nėra teismo nešališkumą įrodantis kriterijus. Tokia nuomonė turi būti objektyviai pagrįsta⁴⁰.

Subjektyvus ir objektyvus nešališkumas yra ne komuliatyvios, o alternatyvios sąlygos. Kad valstybė būtų pripažinta pažeidusi išipareigojimus, kylančius iš Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, pakanka įrodyti, kad egzistuoja viena iš tokių sąlygų. Tačiau atkreip-

37 Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42: 29.

38 *Academy Trading Ltd. and Others v. Greece*, no. 30342/96, para. 43, not reported; *Daktaras v. Lithuania*, no. 42095/98, para. 30, ECHR 2000-X.

39 *Hauschildt v. Denmark*, no. 10486/83, p. 47, A154. EŽTT manymu, tokia prezumpcija yra būtina ir sudaro svarbų teisės viršenybės elementą, būtent, kad teismo sprendimas turi būti galutinis ir įpareigojantis, kol aukštesnės instancijos teismas jo nepanaikino kaip neteisėto.

40 *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92 para. 58, ECHR 1996-III; *Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, para 44, ECHR 2000-XII; *Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, ECHR 1998-VIII.

tinas dėmesys, kad tam tikras elgesys arba situacija gali būti vertinama tiek atsižvelgiant į objektyvų, tiek subjektyvų nešališkumą⁴¹.

Taigi norint teigti, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimų numatymas *ipso facto* pažeidžia teismų nešališkumo principą, reikia įrodyti, jog pagal nacionalinę teisę nėra galimybės išnagrinėti tokio skundo nepažeidžiant nešališkumo reikalavimo, kuris suprantamas, kaip minėta anksčiau, kaip apimantis subjektyvų ir objektyvų kriterijus.

Vertinant subjektyvųjį teismo nešališkumo aspektą, pažymėtina, kad šis kriterijus siejamas ne su teismu, bet su atskirais teismo nariais ir jų išankstiniu nusistatymu. Dėl šios priežasties subjektyvaus teisėjo nešališkumo įvertinimas priklauso nuo kiekvienos bylos aplinkybių ir negali būti vertinamas tik tuo atveju, kai yra nagrinėjamas tik teorinis galimo teismų nešališkumo principo pažeidimas, kai valstybė įpareigojama atlyginti žalą, padarytą galutinės instancijos teismo tariamai neteisėtais sprendimais.

Analizuojant, ar nagrinėjamoju atveju galėtų būti pažeistas objektyvusis nešališko teismo kriterijus, būtina nustatyti, kokios abejonės kiltų dėl teismo nešališkumo nagrinėjant bylą dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismo veiksmais, atlyginimo, ir ar jas galima objektyviai pagrįsti.

Visų pirma, abejojama dėl žemesnės instancijos teismo teisėjų kompetencijos nagrinėti bylą, kurioje būtina nustatyti galutinės instancijos teismo sprendimo neteisėtumo faktą. Jeigu bylą dėl žalos atlyginimo nagrinės žemesnės instancijos teismas, jis, kaip minėta anksčiau, turės spręsti dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo. Galutinės instancijos teismas paprastai sudaromas iš aukščiausios kvalifikacijos specialistų, kurių nuomonė laikoma autoritetingiausia. Atitinkamai iš tokių teisėjų sudarytų teismų sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Taigi žemesnės instancijos teisėjams, sprendžiantiems, ar galutinės instancijos teismas pažeidė EB teisę, kokio sunkumo pažeidimas padarytas, ar jis buvo padarytas tyčia, *etc.*, netiesiogiai gali turėti įtakos galutinės instancijos teismo autoritetinga nuomonė.

Kita abejonė dėl teismo nešališkumo, kad tiek teisės sistemose, kuriose teismai specializuojasi, tiek vientisose teismų sistemose gali susidaryti situacija, jog, skundžiant sprendimus apeliacine bei kasacine tvarka, galutinį sprendimą dėl žalos atlyginimo priims tas teismas, kurio sprendimo byloje dėl žalos atlyginimo teisėtumas yra ginčijamas.

H. Toner manymu, problemų nekiltų, jeigu asmens teisės, kylančias iš EB teisės reikalavimų, būtų pažeidęs specializuotas teismas, tačiau, mokslininkės įsitikinimu, sunku būtų užtikrinti nešališkumo reikalavimą, jeigu galutinės instancijos teismas turėtų spręsti dėl savo veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo⁴². Panašios nuomonės laikosi ir M. Douganas, teigdamas, jog nacionalinio teismo, kuris nagrinės ieškinį dėl žalos, padarytos galutinės instancijos teismo tariamai neteisėta veika, sprendimas bus skundžiamas, taigi galutinės instancijos teismas turės išsakyti savo nuomonę dėl to, ką jis jau nusprendė

41 *Langborger v. Sweden*, no. 11179/84, para. 32, A155; *Sacilor Lormines v. France*, no. 65411/01, not reported.

42 Toner, H., p. 187.

pirminėje byloje, o tai, mokslininko manymu, pažeis ne tik EŽTK 6 straipsnio, bet ir EB bendruosius principus⁴³.

Analizuojant, ar pirmoji abejonė gali būti objektyviai pagrįsta, pasakytina, kad žemesnės instancijos teismui sprendžiant dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo gali kilti klausimas, ar tokiu atveju teisėjas gali ginčą išspręsti be išankstinio nusistatymo, vadovaudamasis teise ir savo teisine sąmone. Europos teisėjų patariamoji taryba pabrėžia, kad teismų hierarchinė sistema kartais gali sukelti pavojų teismų asmeniniam nepriklausomumui⁴⁴, kuris, kaip jau minėta, iš esmės sutapatinamas su teismų nešališkumu. Autorės manymu, šis atvejis kaip tik toks: hierarchinės sistemos buvimas suponuoja žemesnės instancijos teismo teisėjo išankstinių nusistatymą sekti galutinės instancijos teisme priimtu teisėtu galutiniu ir neskundžiamu sprendimu.

Analizuojant antrąją situaciją dėl galimo teismo nešališkumo galutinės instancijos teismui sprendžiant dėl savo veiksmų teisėtumo, kyla klausimas, ar teisėjų, priėmusių sprendimą, kurio teisėtumą ginčijant reikalaujama žalos atlyginimo, nusišalinimas nuo bylos dėl žalos atlyginimo nagrinėjimo išsprendžia galimą galutinės instancijos teismo nešališkumo problemą. Kitaip tariant, ar paskyrus kitus galutinės instancijos teismo teisėjus teismui vis dėlto neturės įtakos kolegų sprendimas pirminėje byloje, ir jie nesusidarys išankstinės nuomonės dėl sprendžiamo klausimo. Autorės nuomone, toks teismų kompetencijos nagrinėti skundus nustatymas, kai galutinės instancijos teismas, neatsižvelgiant į tai, kokios sudėties jis sprendžia bylą, turi spręsti dėl savo veiksmų teisėtumo arba neteisėtumo, kelia abejonių dėl teisėjų nešališkumo. Autorė atkreipia dėmesį, kad šiuo atveju problema ne ta, ar teisėjas pakartotinai dalyvauja nagrinėjant tą pačią bylą, o teismo, kurio pirminis sprendimas yra galutinis, neskundžiamas ir vykdomas, įpareigojimas spręsti dėl savo paties priimto sprendimo neteisėtumo⁴⁵. XV Europos teisės kolokviуме suformuluoti civilinės atsakomybės už žalą, padarytą neteisėtais teisėjo veiksmais, principai *inter alia* numato, kad žala atlyginama tik jeigu neteisėtas sprendimas, dėl kurio atsirado žala, panaikintas apeliacine, kasacine arba kita tvarka⁴⁶. Taigi akivaizdu, kad nesilaikant šio reikalavimo kyla pagrįstų abejonių dėl galimo teismo nešališkumo.

Remdamasi anksčiau išdėstytais argumentais autorė daro išvadą, kad valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų tariamai neteisėtų sprendimų klausimą nagrinėjant įprastine hierarchine tvarka taip, kaip nagrinėjami kiti ieškiniai prieš valstybę

43 Dougan, M. *National Remedies Before the Court of Justice: Issues of Harmonisation and Differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 251.

44 Europos teisėjų patariamosios tarybos 2001 m. lapkričio 23 d. nuomonė Nr. 1 atkreipiant ET MK dėmesį į standartus, susijusius su teismų nepriklausomumu bei teisėjų atleidimu, para. 68 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)>.

45 G. Anagnostaras taip pat atkreipia dėmesį į Generalinio Advokato Legerio nuomonę byloje C-185/95 *Baus-tahlgewebe GmbH v. Commission of the European Communities*, kur Generalinis Advokatas įrodinėja, kad Pirmos instancijos teismas neturėtų turėti jurisdikcijos spręsti ieškinius dėl žalos atlyginimo, kai tokios žalos priežastis yra jo paties veiksmai arba neveikimas, nes kils abejonių dėl teismo nešališkumo. Anagnostaras, G., p. 296.

46 Mikelėnas, V., p. 141–142.

dėl žalos atlyginimo, neužtikrinamas valstybių narių Konstitucijose įtvirtintas ir EŽTK 6 straipsnio garantuojamas teismų nešališkumo principas. Teisėjas, sprendžiantis dėl galutinės instancijos teismo sprendimo teisėtumo, kaltės ir kitų aplinkybių, objektyviai negali būti nešališkas, kadangi, esant hierarchinei teismų sistemai, valstybė neturi galimybių suteikti garantijų, kurios pašalintų bet kokią su nešališkumu susijusią abejonę, ypač kai savo sprendimų teisėtumą nagrinėja galutinės instancijos teismai. Abejonių dėl galimo teismo nešališkumo būtų išvengta, jeigu atsakomybės klausimą nagrinėtų specializuota nacionalinė teisminė institucija arba tokia kompetencija būtų suteikta tarptautinei teisminėi institucijai (pvz., ETT).

4. Galimas nediskriminacijos principo pažeidimas

Galimą diskriminacijos principo pažeidimo klausimą iškėlė G. Anagnostaras. Mokslininkas teigia, kad EB teisė neįpareigoja suteikti analogiškos apsaugos nacionalinės teisės nuostatoms (šiuo atveju – numatyti atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų veiksmų, kai jie tariamai pažeidžia nacionalinės teisės normas – *autorės pastaba*). Jis pažymi, kad valstybei narei bus sunku praktiškai užtikrinti dviejų skirtingų atsakomybės režimų įgyvendinimą ir, be to, toks skirtingas EB teisės bei nacionalinės teisės traktavimas negalės būti pateisintas EB teisinės sistemos ypatumais arba jos viršenybe prieš nacionalinę teisę. Tai, kad panašios situacijos yra traktuojamos skirtingai, mokslininko manymu, laikytina asmenų konstitucinės reikšmės lygiateisiškumo bei nediskriminacijos principo pažeidimu⁴⁷.

Siekiant įvertinti problemos mastą bei iškeltų abejonių pagrįstumą, būtina nustatyti lygiateisiškumo principo turinį, kurį jam suteikia EŽTK. Atsižvelgiant į šio principo sampratą bus vertinama, ar numačius valstybės atsakomybę dėl galutinės instancijos teismų sprendimų, tariamai nesuderinamų su EB teisės reikalavimais, valstybė galės užtikrinti lygiateisiškumo principo įgyvendinimą.

Aiškinant nediskriminacijos principo turinį analizuotinas EŽTK 14 straipsnis, kadangi jame vartojama sąvoka „be diskriminacijos“ EŽTT bei buvusios Komisijos praktikoje aiškinama remiantis šios sąvokos supratimu, bendru daugumai demokratiškos Europos valstybių⁴⁸. Teigiama, kad tam tikras elgesys, veiksmas arba neveikimas bus laikomas diskriminaciniu, kai:

1. Konvencijoje nustatytos teisės ir laisvės bus taikomos skirtingai asmenims bei asmenų grupėms, kurių padėtis vienoda.
2. Kai toks skirtingas taikymas nebus pateisinamas objektyviais ir teisiškai pagrindžiamais kriterijais.
3. Kai nebus išlaikytas taikomos priemonės ir ta priemone siekiamo tikslo atitinkamas proporcingumo santykis⁴⁹.

47 Anagnostaras, G., p. 302.

48 Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 234.

49 Jočienė, D., Čilinskas, K., p. 234.

Taigi nevienodas elgesys bus laikomas diskriminaciniu tik tuo atveju, kai asmenims, kurių vienoda padėtis, bus suteikiamos nevienodos teisinės garantijos, ir toks elgesys bus nepateisinamas bei neproporcingas.

Analizuojant šio straipsnio turinį svarbu pažymėti, kad šis straipsnis pats savaime nėra savarankiškas, todėl jo taikymas siejamas su tam tikros Konvencijoje numatytos materialinės teisės pažeidimu. Šis straipsnis taikomas ir juo remiamasi kartu su kitais Konvencijos straipsniais, kai peticijos pareiškėjai skundžiasi dėl jų teisių pažeidimo ir kai iškyla abejonių dėl galimo asmenų lygybės principo pažeidimo. Taigi 14 straipsnis turėtų būti aiškinamas kaip integrali kitų Konvencijos teisių ir laisvių sudedamoji dalis⁵⁰.

Toks 14 straipsnio supratimas rodo, kad valstybių atsakomybės dėl galutinės instancijos teismo sprendimų, taikant EB, bet ne nacionalinę teisę, numatymas *ipso facto* nepažeidžia EŽTK, jeigu nėra pažeistos kitos Konvencijoje garantuotos teisės. Priešingai, EŽTK 12 protokololas postuluoja lygybės prieš įstatymą principą, kuris yra laikomas savarankiška teise ir nereikalauja paralelinio kitos garantuojamos teisės pažeidimo. Taigi šios teisės pažeidimas galimas nustačius, jog asmenims, kurių vienoda padėtis, yra suteikiamos nevienodos teisinės garantijos, ir toks elgesys negali būti pateisinamas bei neproporcingas⁵¹. Analogiškai įrodinėjama ir nustatant, ar pažeistas valstybių nacionalinėje teisėje įtvirtintas konstitucinio pobūdžio principas, kadangi kiekviena valstybė, laikanti save teisine ir demokratine, įtvirtinusi tam tikras žmogaus teises savo vidaus teisėje, privalo jas garantuoti nediskriminuodama nepaisant atitinkamo tarptautinio dokumento⁵².

Taigi, autorės nuomone, visų pirma reikia įvertinti, ar nagrinėjama situacija, atsižvelgiant į tris minėtus komuliatyviuosius veiksnius, galėtų pagrįstai būti laikoma diskriminacine. Tik esant teigiamam atsakymui, tikslinga tyrinėti, ar nagrinėjamas teisinis reguliavimas pažeidžia 14 straipsnį ir kitus EŽTK straipsnius.

Analizuojant šį aspektą visų pirma būtina įvertinti, ar asmenų, ginančių savo interesus remiantis EB teise, bei asmenų, savo teises kildinančių iš nacionalinės teisės nuostatų, padėtis vienoda.

Reikia pažymėti, kad EB veikla neapima visų sričių, o yra grindžiama kompetencijos tarp valstybių ir EB pasidalijimu – vienoje srityse sprendimus priima nacionalinės, kitose ES institucijos. Taigi asmuo, savo interesus ginantis remdamasis EB teise, ir individas, kurio teisinę padėtį nustato nacionalinė teisė, neįgyvendina vienodų teisių.

50 Jočienė, D., Čilinskas, K., p. 223–234.

51 *Ibid.*, p. 243. Autorės manymu, nagrinėjamo aspekto atžvilgiu svarbią reikšmę turi ir Konvencijos 12 protokololas, reikalaujantis be jokios diskriminacijos garantuoti „naudojimąsi bet kokia teise, numatyta valstybės vidaus teisėje“. Kaip nurodo D. Jočienė, Konvencijos 12 protokololas, nepapildydamas pačios Konvencijos naujomis materialinėmis teisėmis, išskyrus pateikiamą naują ir platesnę nediskriminavimo principo sąvoką, plečia EŽTK taikymo sferą: nediskriminacijos principas, numatytas šiame protokole, bus taikomas visų valstybės numatytų žmogaus teisių atžvilgiu. Jočienė, D.; Čilinskas, K., p. 242–243. Taigi įsigaliojus Konvencijos 12 protokolui, valstybei, numačiusiai skirtingas teises gynimo priemones vienodos svarbos teisėms, gali kilti atsakomybės klausimas.

52 *Ibid.*, p. 243

Atitinkamai EB teisėms ginti teisinės gynybos priemonės numato tiek EB, tiek nacionalinė teisė, o nacionalinės teisės suteikiamoms teisėms – nacionalinė teisė. Valstybė neprivalo garantuoti, kad skirtingoms teisėms (net garantuojamoms nacionalinės teisės) būtų užtikrinama vienoda teisinė apsauga. Pavyzdžiui, administracinėje teisenoje kasacija gali būti negalima, tuo tarpu bendrojoje teisenoje asmuo gali turėti galimybę pateikti kasacinį skundą. Vėlgi kasacinio skundo pateikimas gali būti ribojamas, ir ne visos teisės gali būti ginamos kasacine tvarka. Atitinkamai, jeigu kompetenciją veikti valstybė tarptautine sutartimi perleidžia tarptautinei organizacijai, sutartyje gali būti numatytos ir papildomos teisinės gynybos priemonės, kuriomis gali pasinaudoti minėtos sutarties suteiktas teisės įgyvendinantys asmenys. Pavyzdžiui, į EŽTT galima kreiptis ne dėl visų, o tik dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimo. Asmenys, siekiantys apginti teises, kurių EŽTK neįtvirtina, šios teisinės gynybos priemonės neturi.

Minėti argumentai, autorės manymu, suponuoja išvadą, kad asmenų, savo interesus ginančių remiantis EB teise, bei asmenų, savo teises kildinančių iš nacionalinės teisės nuostatų, nevienoda teisinė padėtis, todėl sunku sutikti su G. Anagnostaru, kad tokia situacija galėtų būti traktuojama kaip diskriminacijos principo pažeidimas nesilaikant EŽTK.

Išvados

Įpareigojimas nacionalinėms teisminėms institucijoms nagrinėti bylą prieš valstybę dėl žalos, padarytos tariamai neteisėtais galutinės instancijos teismo sprendimais, atlyginimo nepažeidžia *res judicata* principo, tačiau tiesiogiai kvestionuoja teismo sprendimo prejudicinę galią. Tokia išvada galima tik su sąlyga, kad valstybėje narėje draudimas per svarstyti išnagrinėtus klausimus nėra laikomas sudėtine *res judicata* principo dalimi.

Valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų klausimą sprendžiant nacionaliniams žemesnės instancijos teismams, kyla pagrįstų abejonių, ar nebus pažeistas konstitucinės svarbos turintis teismų nepriklausomumo ir nešališkumo principas. Esant hierarchinei teismų sistemai, valstybė neturi galimybių suteikti garantijas dėl visiško teismų nešališkumo, ypač kai savo sprendimų teisėtumą nagrinėja galutinės instancijos teismai. Abejonių dėl galimo teismo nešališkumo ir nepriklausomumo būtų išvengta, jeigu atsakomybės klausimą nagrinėtų specializuota nacionalinė teisminė institucija arba tokia kompetencija būtų suteikta tarptautinei teisminei institucijai (pvz., ETT).

Asmenų, savo interesus ginančių remiantis EB teise, bei asmenų, savo teises kildinančių iš nacionalinės teisės nuostatų, teisinė padėtis nevienoda, todėl valstybė, nacionalinės teisės aktuose numačiusi sąlygas savo atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų sprendimų principui įgyvendinti, neprivalo analogiškai ginti iš nacionalinės teisės kylančių teisių.

Literatūra

- Academy Trading Ltd. and Others v. Greece*, no. 30342/96, not reported.
- Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community law. *European Public Law*. 2001, 7.
- Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, ECHR 1998-VIII.
- Case 77/69, *Commission v. Belgium* [1970] E.C.R. 237.
- Case 8/70, *Commission v. Italy* [1970] E.C.R. 961.
- Case 33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG v. Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] E.C.R. 1997.
- Case 45/76, *Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen* [1976] E.C.R. 2053.
- Case 68/79, *Just* [1980] E.C.R. 501.
- Cases C-6/90, 9/90, *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v. Italian Republic* [1991] E.C. R. I-05357.
- Cases C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v. Federal Republic of Germany and R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd* [1996] E.C.R. I-1029.
- Case C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS v. Belgian State* [1995] E.C.R. I-4599.
- Case C-446/93, *SEIM - Sociedade de Exportação e Importação de Materiais Lda v. Subdirector-Geral das Alfândegas* [1996] E.C.R. I-73.
- Case C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas (Ireland) Ltd* [1996] E.C.R. I-2553.
- Cases C-178-179/94, C-188-190/94, *Dillenkofer v. Federal Republic of Germany* [1996] E.C.R. I-4867.
- Case C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Bundesbaugesellschaft Berlin mbH* [1997] E.C.R. I-4961.
- Case C-224/01, *Gerhard Köbler v. Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239.
- Campbell and Fell v. United Kingdom*, no. 7819/77, 7878/77, A80.
- Deards, E.; Hargreaves, S. *European Union Law*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Daktaras v. Lithuania*, no. 42095/98, 2000-X. Dougan, M. *National Remedies before The Court of Justice: Issues of Harmonisation and Differentiation*. Oxford and Portland Oregon: Hart Publishing, 2004.
- Classen, C. D. Case C-224/01, *Gebhard Köbler v Republik Österreich*, Judgment of 30 September 2003, Full Court. *Common Market Law Review*. 2004, 41.
- Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
- Europos teisėjų patariamiosios tarybos 2001 m. lapkričio 23 d. nuomonė Nr. 1 atkreipiant ET MK dėmesį į standartus, susijusius su teismų nepriklausomumu bei teisėjų atleidimu [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3)> .
- Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92, ECHR 1996-III.
- Glannon, J. W. *Res Judicata* is claim preclusion whereas collateral estoppel is issue preclusion! [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-01]. <<http://www.caught.net/prose/resjud.htm>> .
- Hauschildt v. Denmark*, no. 10486/83, A154.
- Hisserich, E. L. The Collision of Declaratory Judgments and *res judicata*. *UCLA Law Review*. 2000, 48.
- Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.

- Judicial Independence: the Contemporary Debate*. Shetreet, S.; Seschenes, J. (eds.). Martinus Nijhoff/Kluwer, 1985.
- Jungtinių Tautų Organizacijos 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijomis Nr. 40/32 bei 40/146 patvirtinti pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-01]. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm>.
- Komárek, J. Federal Elements in the Community Judicial System: Building Coherence in the Community Legal Order. *Common Market Law Review*. 2005, 42.
- Langborger v. Sweden*, no. 11179/84, A155.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003.
- Ly, F.; Sheppard, A. Interim Report: “*Res judicata*” and Arbitration“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-01]. <<http://www.ila-hq.org/pdf/Int%20Commercial%20Arbitration/Report%202004.pdf>>.
- Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Vilnius, 1997. Opinion of General Advocate Léger in Case C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo SpA v. Repubblica Italiana* [2006] E. C. R. I-05177.
- Opinion of General Advocate Léger in Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich* [2003] E.C.R. I-10239.
- Problems of *res judicata* Created by Expanding “Cause of Action” under Code Pleading. *University of Pennsylvania Law Review*. 1956, 104.
- Rochère, J. D. Member State Liability for Infringement of European Community Law. *Tulane European & Civil Law Forum*. 1996, 11 (1).
- Sacilor Lormines v. France*, no. 65411/01, not reported.
- Šinkūnas, H. *Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.
- Toner, H. Thinking the Unthinkable? States Liability for Judicial Acts after Factortame (III). *Yearbook of European law*. 1997, 17.
- Tridimas, T. *The General Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Treaty on European Union (consolidated text). [2002] Official Journal C 325.
- UN Social Defence Unit/International Association of Judges. *The role of the judge in contemporary Society*. Rome, 1984.
- Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000.
- Waggoner, M. J. Fifty Years of Bernhard v. Bank of America is enough: Collateral Estoppel Should Require Mutuality but *res judicata* Should Not. *Review of Litigation*. 1993, 12.
- Wattel, P. J. Kobler, Cilfit and Welthgrove: We Cannot go on Meeting Like this. *Common Market Law Review*. 2004, 41.
- Wettstein v. Switzerland*, no. 33958/96, ECHR 2000-XII.
- Wong, J. Court or Arbitrator. Who Decides whether *res judicata* Bars Subsequent Arbitration Under the Federal Arbitration Act. *Santa Clara Law Review*. 2005, 46.

POSSIBLE INFRINGEMENTS OF CONSTITUTIONAL PRINCIPLES
AND THE CONVENTION OF HUMAN RIGHTS WHILE IMPLEMENTING
THE PRINCIPLE OF STATE LIABILITY FOR THE ACTS OF THE
COURTS OF LAST INSTANCE

Regina Valutytė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article discusses whether a member state of the European Community can implement and apply the principle of state liability for the acts of the courts of last instance without infringing the principles that have constitutional value and are protected by the Convention of Human Rights and Liberties.*

Taking into account the content of the principles of res judicata, independence and impartiality of the courts and nondiscrimination, the author analyses whether it is possible not to infringe the said principles when a decision concerning judicial error is taken by national judicial institutions. The analysis also covers the question of whether the said right that is derived from the EC law can be implemented by using existing legal procedures or whether steps have to be taken in order to create new judicial institutions that could deal with claims for damages.

The author comes to the conclusion that the obligation of national judicial institutions to judge the claims for damages does not infringe upon the principle of res judicata, although it contravenes the requirement of „issue preclusion” that prevents a person from relitigating an issue in a claim on a different cause of action. The conclusion is only valid under the condition that the requirement of „issue preclusion” is not considered part of the principle of res judicata according to the laws of the state.

Moreover, the author draws the conclusion that when lower national courts judge the illegality of the acts of the courts of last instance, some doubts arise as to the proper protection of the principle of impartiality and independence of the courts. A state having a hierarchical court system has no possibility to ensure that all doubts concerning impartiality of courts will be eliminated, especially when the courts of last instance adjudicate their own cases. Doubts could be excluded if a specialized national judicial institution or an international judicial institution such as the European Court of Justice would deal with cases concerning state liability for the acts of the courts of last instance.

Lastly, it is submitted that a state does not infringe upon the principle of nondiscrimination if it implements into national law the principle of state liability for acts infringing EC law and attributable to the courts of last instance and does not provide analogous legal remedy to individuals that intend to defend rights derived from national law.

Keywords: *international law, European Union, Kobler case, res judicata, state liability, nondiscrimination.*

Regina Valutyte, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisių teisė, Europos Sąjungos teisė.

Regina Valutyte, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International Law, doctoral student. Research interests: human rights law, European Union law.